

Culegerea nu este lipsită de unele deficiențe. În parte, în câteva articole este reprodus, în diverse redacții, postulatul că în modul de organizare categorială a cuvintelor autosemantice este codificată, de fapt, relația de subordonare dintre cuvintele semnificative. Situația s-ar putea datori faptului că, fiind un element important al organizării limbii, la acesta se apela în discutarea diverselor probleme de structură a limbii, considerându-se necesar a formula, de fiecare dată, o scurtă prezentare a acestuia. Or, în lucrarea de față era rațional, poate, să se vorbească despre fenomenul în cauză doar într-unul din articole, urmând ca în celelalte, explicația (/ expunerea) să fie înlocuită printr-o trimitere la articolul în care s-a găsit de cuviință să se expune esența fenomenului.

Se pot face unele observații privind modul de expunere a materialului. Atrage atenție asupra sa faptul că drept material ilustrativ sunt folosite doar îmbinări și

enunțuri alcătuite de autorul însuși. Și numai sporadic se întâlnesc exemple extrase din opere literare sau drept ilustrații sunt folosite unele expresii și structuri stabile. Nu-i vorba, pildele prin care se ilustrează tezele nu trezesc bănuiele referitor la veridicitatea structurală sau semantică, nu contravin normei limbii, și totuși, pentru o mai deplină obiectivitate doza enunțurilor excerptate din texte se cerea a fi mai însemnată.

În încheiere vom menționa că lucrarea prezintă un interes deosebit pentru cercetători, doctoranzi, studenți, pentru profesorii de română, precum și pentru toți cei preocupați de cunoașterea și înțelegerea modului de organizare și de funcționare a limbii române.

ION BĂRBUȚĂ
Institutul de Filologie
(Chișinău)

ION MUȘLEA, OVIDIU BÂRLEA. *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu. Ediția a doua revăzută și întregită. – București, Editura Academiei Române, 2010, 606 p.*

OPERĂ DE SEAMĂ A LUI B. P. HASDEU

Când s-a început, în Europa, spre sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor, cercetarea culturii populare, s-a înțeles că, pe lângă demersul direct pe teren al specialiștilor, recursul la intermediari este util. În cuvântul-înainte la cea de a doua ediție, revăzută și întregită a lucrării lui Ion Mușlea și Ovidiu

Bârlea, Ion Taloș examinează tocmai această problemă, a culegerii folclorului cu ajutorul chestionarelor, demers care a debutat cu ancheta lansată, în 1811, de către administrația napoleoniană în Italia, procedeu urmat de Iakob Grimm în Germania, în anii 1812 și 1815, de Jean-Jeaques Ampère în Franța, care a lansat,

la Paris, în 1853, *Instructions relatives aux poésies populaires de la France*, de Wilhelm Mannhardt în Germania în 1865, care cu răspunsurile la cele 35 de întrebări privitoare la obiceiurile agrare referitoare la recoltă, dorea să realizeze colecția *Monumenta mytica Germaniae*. Cu cele 2 128 de răspunsuri a înfăptuit celebra lucrare *Wald-und Feldkulte* (1875, 1877). Același mijloc, de culegere prin intermediari, l-au urmat Michele Barbi, pe la 1900, în Italia, Ramón Menéndez Pidal în Spania și Arthur Rossat, în Elveția romandă, în 1907.

Metoda culegerii cu ajutorul corespondenților a fost practică și la noi, în principal de B. P. Hasdeu, care a lansat chestionarele *Obiceiurile juridice ale poporului român. Programa* (1878) și *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (1884-1885), de Nicolae Densușianu, cu *Chestionariu despre tradițiunile istorice și anticitățiile țărilor locuite de români...*, I (1893), II (1895), de Muzeul Limbii Române și de Muzeul Etnografic al Transilvaniei după 1919, de Arhiva de Folclor a Academiei Române după 1930, de Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, de *Atlasul etnografic al României*, al cărui chestionar, lansat în 1970, a recoltat răspunsuri din 600 de sate. Ion Taloș amintește și câțiva cercetători răzleți, care au cules creații populare cu ajutorul elevilor, Timotei Cipariu, Ion Micu Moldovan, Alexiu Viciu, Traian Gherman. Se cuvenea să fie amintit și Th. D. Speranția, cu cele două chestionare ale sale, primul privind sărbătorile păgâne ale poporului român, la care a primit 1 281 de răspunsuri, aflate la Biblioteca Academiei Române, în 8 volume însumând 5 758 de pagini de manuscris, și cel de al doilea chestionar, pe tema „cel mai nou cântec”. În volumul nostru, *Repere în etnologia*

românească (2002) figurează articolul *Th. D. Speranția și sărbătorile păgâne ale poporului român*, iar în celălalt volum al nostru, *Contribuții la etnologia românească* (2004) am inclus articolul *Sânzienele (Drăgaica) în răspunsurile la chestionarul lui Th. D. Speranția*. Este încă un aspect care n-a făcut obiectul eruditului articol al lui Ion Taloș, și anume că unele chestionare apărute în Vest au fost preluate de etnologi români. B. P. Hasdeu folosește „clasică operă” a lui Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer* din 1845, și chestionarele lui V. Bogisich de la Ragusa și ale lui Efimenko și Matviev din Rusia. Gr. G. Tocilescu însă a preluat, nemărturisit, *Instructiones et Questionnaires*, publicat de Paul Sébillot în revista franceză *Revue des traditions populaires*. Plagiatul a fost denunțat de vreo două gazete ale timpului, în primul rând de Artur Gorovei, care publicase chestionarul lui Sébillot în *Șezătoarea fălțiceneană*.

Dacă la primul chestionar, cel despre obiceiurile juridice, răspunsurile – venite din Botoșani, Buzău, Dâmbovița, Dolj, Fălciu, Gorj, Mehedinți, Muscel, Prahova, Putna, Râmnicu Sărat, Roman, Tecuci, Tutova, Ilfov, Romanați și Vlașca – au fost adunate în trei volume, cele despre „datele privitoare la limba română”, primite din 700 de sate, au constituit 19 volume însumând 17 000 de pagini.

Ca și unele răspunsuri la chestionare din Europa, cele primite de B. P. Hasdeu au început să fie cercetate la trei sferturi de veac de la primirea lor. Ion Mușlea și soția sa au început redactarea lucrării la începutul anilor '50 ai secolului trecut, din 1957 alăturându-li-se tânărul cercetător Ion Taloș. Fapt foarte laudabil, Ion Mușlea a renunțat la proiectul dintâi, acela de a alcătui doar „o simplă extragere de date”, utilă cercetătorilor clujeni, și a trecut la

sistematizarea tuturor datelor. N-a putut însă, din cauza bolii, să ducă lucrarea până la capăt, rugându-și soția să-i transmită lui Ovidiu Bârlea, bunul său prieten, să continue lucrarea. Acesta, cu erudiția și tenacitatea care i-au fost unanim recunoscute, a încheiat lucrarea și ea a putut să apară în 1970 la Editura Minerva, redactor al cărții fiind Iacob Șerb. Ovidiu Bârlea a desăvârșit această lucrare, care, în opinia sa, nu este „nici un repertoriu, nici un dicționar folcloric, ci o tipologie, deoarece datele au fost grupate tematic, reconstituind scheletul fiecărui fapt și arătându-i stufozitatea de la aspectele cele mai frecvente până la cele singulare”.

În partea întâi au fost sistematizate răspunsurile despre cosmogonie, lumea de apoi, ființe și fenomene fantastice, regnul vegetal și animal, ciclul calendaristic, ciclul familial, gospodărie și viață cotidiană, iar în partea a doua cele despre genuri și specii de artă.

Prin vechimea, bogăția, prin comunicarea de fenomene noi, de aspecte necunoscute, prin ingenioasa sistematizare și prezentare, răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu se constituie în „cel mai important material folcloric românesc”. Și Ion Mușlea, și Ovidiu Bârlea au relevat noutățile față de lucrări apărute, semnate de Artur Gorovei, Tudor Pamfile, Elena Sevastos, I.A. Candrea. Astfel, se spune că informațiile despre Drăgaică din cartea lui Tudor Pamfile *Sărbătorile de vară*, sunt sărace, că sunt informații despre ritualul nunții care nu se găsesc în monografiile publicate de S. Fl. Marian și Elena Sevastos, că repertoriul jocurilor de copii este mai bogat decât în cărțile lui Tudor Pamfile, că secțiunea despre deochi din cartea lui I.A. Candrea, *Folclorul medical român comparat* este săracă față de răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu.

Ion Mușlea a ținut să spună ceva esențial, că lucrarea nu se adresează și nu este utilă doar folcloriștilor, ci și istoricilor literari, naturaliștilor, fizicienilor, istoricilor medicinei, literaților, artiștilor, filologilor, lexicologilor.

Ediția îngrijită de Ioan I. Mușlea este una „revăzută și întregită”, pentru că, precizează el, „Între hârtiile rămase de la Ovidiu Bârlea, am dat peste o listă a materialelor lipsă, iar, în arhiva Mușlea, am descoperit câteva liste ale unor teme/răspunsuri rămase neredactate, incomplete sau nedefinitivate, dintre care amintesc: animale, păsări, insecte; frații de cruce; jurăminte, ocări, cântece; cărți de joc; dansuri/jocuri; înmormântarea; suflet de om și de dobitoc; moartea la om și la dobitoc; cuget, minte, gândire; frumosul; zâne și zâni; filma; lado; stafie; boli la vite și de om; ciurma; știința poporului; ziua și noaptea cum le împarte poporul; ziua-ntâi a lunii; animale mai plăcute lui Dumnezeu; locuri/ape sfinte; blesteme cu Dunărea; despre vânturi; rugăciuni în afara bisericii; fapți; muma-pădurii; rodul pământului; mânicătoarea; rai-iad; celălalt tărâm; vremea de apoi”.

O noutate este capitolul de „blesteme, jurăminte, ocări, înjurături”.

Informatorii înșiși apreciază că „multe dintre ocări sunt scandaloase, foarte dure”, „sunt sudălmi și înjurături în tot modul și cheamă bătaie”, „conțin cele mai murdare și neumane cuvinte și când vin de la bărbați și de la femei”, „uneori se ajunge aproape la încăierare și se întrec în vorbe murdare”, „femeile crescute foarte rău (cele de văcari sau de țigani) întrebuițează ocări de tot mârșave”. Cei care se dușmănesc își aruncă astfel de epitet: adormit, buzarnic, bagabont, bețiv, calic, câine bătrân, cioflingar, ciudat, ciuciubat, ciuciupenci, cartofor, căscăund, curvar, dezlânat, duhoare, fermecat, hoț, ghiogar, gogoman, haidău, haidamac,

jăcuitor, janghinos, juchitor, lepșit, mascara, mișel, mujic, nasoilă, năuc, nemernic, nichipercea, oftigos, obrăcit, parșiv, pârlit, păduchios, pâclișit, potlogar, răpănos, răsul oamenilor, sărac, strâmb, scârnavie, tâlhar, târâie-brâu, venetic, zăpăcit.

Se înjură *de cele sfinte*: ceară, colac, denie, duh, Dumnezeu, evanghelie, grijanie, icoană, împărtașanie, leturghie, lumânare, mormânt, praznic, priveghi, prohod, paște, prapuri, tămânie ș.a.

B. P. Hasdeu a avut eleganța de a scrie că această operă nu este doar a sa, că ea este datorată și inteligenților învățători din lumea satelor, care i-au trimis prețioase documente: „Adeseori am fost silit să intru în corespondență cu cei care au trimis răspunsurile pentru a le cere explicații, cântece populare, sau alte informațiuni asupra răspunsurilor date. Din această

corespondență s-a format un dosar întreg. Cu această ocaziune îmi pare bine a putea constata un lucru: orice s-ar zice despre starea instrucțiunii publice în România, răspunsurile ce am primit dovedesc că sunt nu numai în orașe, dar chiar și în sate și cătune, învățători de o inteligență rară, cari ar face onoare oricărei școli străine.”. (*Analele Academiei Române*, seria II, tom. VIII, 1885-1886, p. 103).

Pentru această a doua ediție a lucrării, li se cuvin sincere mulțumiri domnului Ioan T. Mușlea, alcătuitorul ei, Editurii Academiei Române și redactorului de carte, eminenta editoare, doamna Magdalena Bedrosian.

IORDAN DATCU
(București)